

SVERIGES RUNINSKRIFTER

UTGIVNA AV

KUNGL. VITTERHETS HISTORIE OCH ANTIKVITETS AKADEMIEN

ANDRA BANDET

ÖSTERGÖTLANDS RUNINSKRIFTER

GRANSKADE OCH TOLKADE

AV

ERIK BRATE

STOCKHOLM

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

1911
[111410]

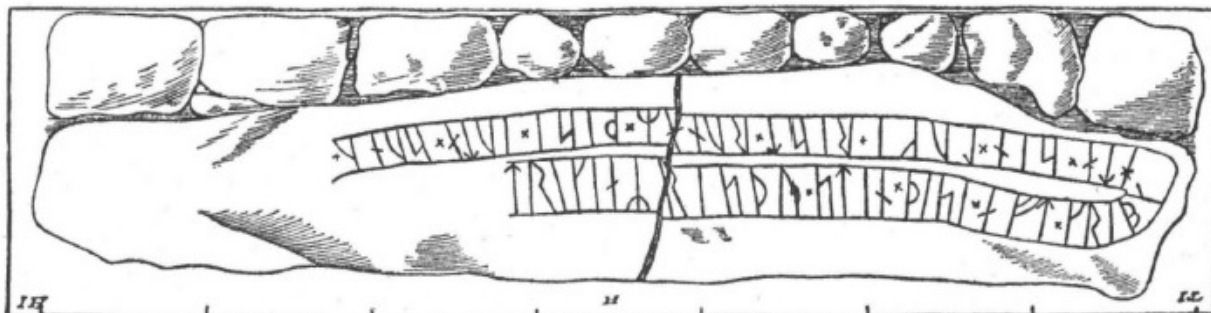
64. Bjälbo kyrka, Göstrings hd.

Pl. XXI. Fig. 2.

Litteratur: B. 889; L. 1183; W. 154; Broocman, *Beskr. öfver Östergötland* 2, s. 729; P. A. Säve, *ATS* 1, s. 113 (*Reseber.* 1861, s. 97, omnämner stenen); C. F. Nordenskiöld, *Reseber.* 1881, s. 29, teckning; G. Stephens, *ONRM* II, s. 656; E. Ihrfors, *Ostrogothia sacra*, s. 7, teckning; E. Brate, *Arkiv f. nord. fil.* 14, s. 341.

Runstenen är inmurad i norra sakristiväggens stenfot. Ämnet är rödaktig granit. Stenens längd är 4 m, bredden vid foten 45 cm, största bredden 64 cm, bredden i toppen 52 cm.

Slingan, som saknar huvud och stjärt, utgöres av en kortare del, 18—20 cm bred, med runor ristade nedifrån uppåt, som i toppen böjer om till den längre delen, 12—15 cm bred, vars runor läsas nedåt. Slingans båda delar löpa helt nära varandra, och denna anordning utgör en övergångsform mellan kortskriftgruppens rader och de senare orm-slingorna. Stenens ristning är väl utförd och bibehållen.

B. 889.

Inskriften börjar utan skiljetecken, alla **s** hava övre staven förlängd till nedre slinglinien. Ut i **aft** har **t** formen **†**, staven är 15 cm och korsas av kännestreck 5 cm uppifrån, 10 cm. nedifrån; på **a** ut i **aft** korsas staven av kännestreck 9 cm uppifrån, 6 cm nedifrån.

Efter **aft +** följer fullt tydligt **krib** och därpå ett svårläst ställe, vars riktiga uppfattning givits i en till Fornvännen 1911 insänd uppsats av prof. O. v. Friesen, som grundar sin lyckliga läsning och tydning på ställetts granskning 1909 och 1910 av fil. kand. E. Wessén. L. 1183 läser **aft + Kribuhta** (o: *Kiri bonta?*), grundande sig på B. 889, vars **u** dock är en stav med ett rakt kännestreck snett uppåt något ovan stavens mitt; W. 154 läser **Kri bunta**, själv trodde jag mig kunna läsa **kribuanta**, vari kännestreck till **u** vore förstört, **a** svagt och kännestreck till **n** förlängt åt vänster till utgångspunkten av kännestreck till **u**. För sin undersökning lämnar kand. Wessén följande redogörelse, om vars riktighet jag övertygat mig genom förnyad granskning d. 26 juli 1911: »Efter **b** följer en hufvudstaf 13 cm lång; 4,5 cm nedom dennas topp utgår på högra sidan snedt uppåt en bistaf

alldeles som i runan **k**. Från öfre kanten af denna bistaf utgår ett streck i en båge nedåt höger, liknande bistafven i **u**. Detta streck slutar måhända blindt: slinglinien synes ej här. Bistafven i **k**-runan fortsättes omedelbart som bistaf i en **n**-liknande runa, bistafven sitter emellertid väl högt upp; **t** och **a** äro tydliga. + **kribkilta** måste anses för säkert, ehuru något skiljetecken ej med säkerhet kan spåras mellan **b** och **k** och ehuru själfva slingan genom stenens förvittring ej kan följas från **k** till **t** i ordet **kilta**. Runan **k** i detta ord är alldeles tydlig, framför allt den böjda bistafven; att anse denna som en fortsättning af bistafven i **l** förefaller mig knappast möjligt. **i** synes vara något ehuru svagt böjd, kan ej tillsammans med hufvudstafven i **k** bilda en **u**-runa. Inskriftens samtliga **u**-runor ha eljest alltid bistafven utgående från hufvudstafven — vid dennes topp eller ett stycke därnedan — men aldrig från slingan ett stycke från hufvudstafven — — —. **l** är fullt regelbundet, kan ej vara **n**.»

Ristarens namn är **lufi**, icke **luki** som i B. 889; **ʋ** är alldeles tydligt. Det ser ut, som om 'dessa' vore ristat **þisr**, men kännestreck till **ʋ r** äro osäkra; ordet är annars **þisi** som i B. 889. Uti **iuta** är **i** utan kännestreck men fårör finnas, liknande kännestreck av **ʋ** eller **þ**. Sista runan i **sunu** är icke **r**. Intet skiljetecken finnes uti inskriftens slut; om spår finnes till det av B. 889 antagna, så är det mycket otydligt.

Inskriften är alltså följande:

trikiar + risþu + stin + þisi + aft + kribkilta + sin + lufi + rist + runar + þisr + iuta + sunu
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55

Tecken till ålderdomlighet i denna ristning äro dels bruket av den korta prep. **aft** *aft* samt formen av dess **t**, dels det starka pret. **rist** *rēst*, dels slutligen ack. sing. **sunu** *sunu* 'son' med bevarat stamslutande *-u*.

En egendomlighet, som saknar motstycke i yngre inskrifter, är ock, att uppgiften: **lufi + rist + runar** 'Love ristade runorna' är inskjuten uti inskriftens huvudmening, ty då **iuta + sunu** är ack. sing., måste Grim och icke Love vara därmed åsyftad. Troligen har denna egendomlighet tillkommit så, att ristaren först efteråt kommit att tänka på tillägget av + **iuta + sunu** och därtill förlängt raden; utan detta tillägg vore raderna lika långa; jfr dock vad som anmärkes om Gursten-stenen, Arkiv f. nord. fil. 14, s. 340.

Namnet **krib** tolkar prof. O. v. Friesen som fsv. *Grep*, se Lundgren, *Personnamn*, fgn. *Graipr*, fno. *Greipr*, och **kilta** som ack. sing. av en fsv. motsvarighet till fno. *gildi* m. 'gillesbroder, medlem av ett gille', vilket ord han uppvisat från tvänne inskrifter i Sigtuna i nom. plur. (**frisa : kiltar** 'frisernas gillesbröder'), se Uppl. forn.-för. tidskr. bd VI, s. 14 ff., där prof. O. v. Friesen ock redogör för vad som är bekant om gillenas uppkomst. Gillena voro sammanslutningar av medborgare, särskilt i städer, för gemensam gudstjänst, inbördes umgänge och ömsesidigt understöd vid olyckor, sjukdom och fattigdom samt för att bereda rättsskydd och rättshjälp och uppträdde tidigast i England, där de förekommo redan i förra hälften av 1000-talet, äro redan på 1000-talet överförda till Norge men träffas i Danmark tidigast i början av 1100-talet. Köpmän i främmande land sammanslöto sig tidigt till gillen för ömsesidigt skydd, danska köpmän och sjöfarande hade redan på 1000-talet eget gille i London, gotländska köpmän bodde redan i förra hälften av 1000-talet vid en särskild gata i Novgorod, och i Holland hava köpmannagillena med säkerhet blomstrat på 1000-talet, sannolikt redan på 900-talet, och prof. O. v. Friesen

anser sålunda möjligheten av ett frisiskt gille i Sigtuna i andra hälften av 1000-talet, dit de behandlade runinskrifterna i Sigtuna höra, vara ådagalagd.

I fråga om Ög. 64 Bjälbo erbjuder tidsfrågan större svårighet, enär förekomsten av ordet *gildi* m. 'gillesbroder' i denna inskrift, enligt vad ovan anförts, måste anses för det äldsta intyget om gilleväsendet, som överhuvud finnes, vilket innebär, att gilleväsendet är äldre än anförda dateringar, fast detta icke kommit till vår kunskap. På grund av de tecken till ålderdomlighet i slingans anordning och uti inskriften, som ovan anförts (se s. 64), torde Ög. 64 Bjälbo höra till slutet av 900-talet.

En av dessa ålderdomligheter, ack. sing. **sunu**, söker prof. v. Friesen undanröja genom att läsa **sunr** och åberopa, att sista runan skiljer sig från övriga **u** genom att bistavens översta del utgår från huvudstaven i mycket trubbigare vinkel och mera rak än eljest, vilket däremot flera gånger förekommer hos **r**, på vilken runa därjämte inbuktningen på bistaven är i regel svag; prof. v. Friesen anser det därför icke uteslutet, att ristaren avsett att åstadkomma ett **r** som inskriftens sista runa, och översätter: »Käcke (unge) män reste denna sten efter Grep sin gillesbroder. Love, Jutes son, ristade dessa runor.» Denna uppfattning anser jag som oriktig: gränsen mellan det mellersta och nedre kännestrecket på **r** är visserligen i vissa **r** icke skarp, dock i alla tydlig, men vinkeln mellan det övre och det mellersta kännestrecket till **r** är i alla **r** skarpt utpräglad, i den sista runan skulle båda vinklarna vara borttrubbade, i det bistaven helt och hållet saknar insvängning, men en sådan ristning måste läsas **u**, om ej sammanhanget tvingar att antaga **r** vara åsyftat. Ack. sing. **sunu** passar väl till inskriftens övriga ålderdomsmärken och bekräftar dessas vittnesbörd.

Vilket gille den avlidne Grep tillhört, kunna vi ej veta, men dess säte förmodar prof. v. Friesen säkert med rätta staden Skeninge hava varit, som ligger en halv mil från Bjälbo och under den tidigare medeltiden var den enda handelsstaden på den stora slätten vid Vättern och plats för flera viktiga möten; ännu i dag är den en välbelägen marknadsplats för kreatur, där betydande summor omsättas.

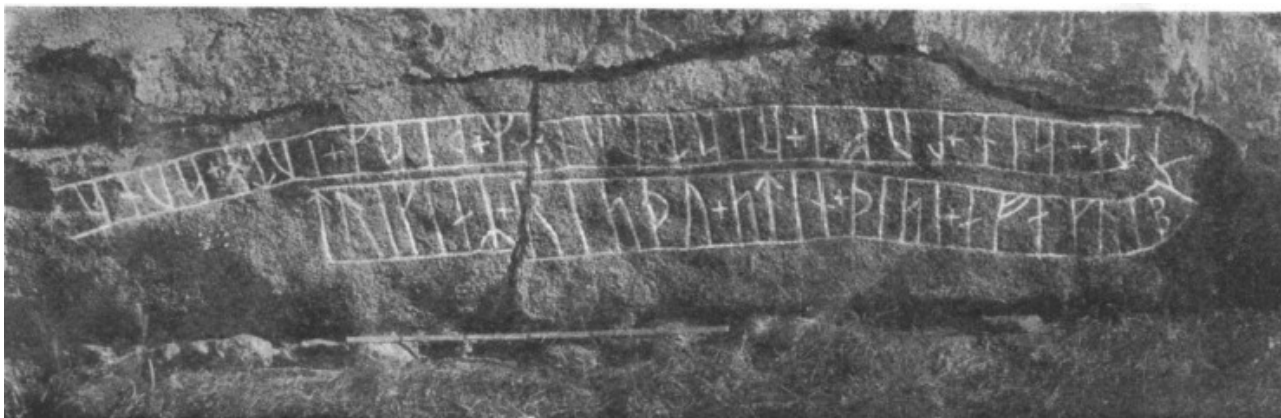
Namnet **lufi** är annars okänt. Lundgren, *Personnamn*, anför ett kvinnonamn *Luua* från Finland, ävensom i ortnamnet *Lworidh* Luveryd Sm., vartill detta **lufi** kunde vara mask., och dessutom under *Loghi* en *Magnus Loghason*, *Lughason*, *Lofwason* med ett sg. *S. Magni Logonis* och ett *S. Magni Lovonis*, som kunde motsvara **lufi**, om formerna med *v* vore de äldre. Måhända är det dock samma ord som fsv. *lōvi*, isl. *lófi* m. 'den udbredte Haand, især Indsiden, men ogsaa brugt iflæng eller enstydig med *hönd*', Fritzner, *Ordbog*². Jfr hurusom 'hand' förekommer som tillnamn på de skånska runstenarna vid Hunnestad, Skårby sn, Ljunits hd, **sun** × **kuna** × **hantar**, Wimmer, *De danske Runemindesmærker* III, s. 34. Namnet är kanske även här ett tillnamn, som övergått till personnamn.

Namnet **iuta**, här gen. sing., förekommer som ack. sing. å L. 334, D. II 55 Björkö, som hör till kortkvistgruppen, i **aft** · **iuta**: Troligen återgiver denna ristning fsv. *Iodde*, *Iudde*, som enligt Lundgren, *Personnamn*, icke tyckes ha varit alltför sällsynt, snarare än fsv. *Iuti*, som mindre ofta förekommer, men det är omöjligt att avgöra vilketdera. Ännu i Prytz, *Comoedia om konung Gustaf then första*, är *Judde* namnet på den ene av »duo Smolandis».

Transskriptionen är alltså: *Drængiar rēšþu stēn þænsi æft Grēp gilda sinn — Lōfi rēst rūnar — Judda sunu.*

Översättning: Käcke män reste denna sten efter Grep, sin gillesbroder, Juddes son. Love ristade runorna.

Ordet *drængr* är i fornspråket dels, såsom här, ett hedersnamn, som uttrycker kraft, mod m. fl. goda egenskaper hos den benämnde, dels betyder det ung, lös och ledig mansperson.

2. Ög. 64. Bjälbo.